

УДК 338.439.5:637.5'64:005.336.4-027.63

М. І. Ібатулін,
д. е. н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

M. Ibatullin,
PHD doctor, associate professor, National University of Bioresources and Natural Resources of Ukraine

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC APPROACHES TO THE FUNCTIONING OF THE INFRASTRUCTURE OF THE PIG MARKET: FOREIGN EXPERIENCE AND DOMESTIC REALITIES

У статті розглядаються актуальні проблеми функціонування елементів інфраструктури ринку продукції свинарства, зокрема ринків живої худоби та м'ясної біржі. Значна увага приділена оцінці зарубіжного досвіду їх функціонування та можливості їх адаптації на теренах України.

Запропонована методика визначення кількості ринків живої худоби, яка буде враховувати щільність свиней на 100 жителів сільської місцевості, рівень товарності та розрахункові обсяги торгівлі свинями залежно від статевовікової структури.

Доведено необхідність передбачити необхідність організації в Україні діяльності м'ясних бірж. Із цією метою необхідно удосконалити нормативно-правову основу їх функціонування, зокрема необхідно доповнити відповідними статтями Закон України "Про товарні біржі", у якому зазначено, що вона є різновидом товарної біржі, на якій будуть здійснюватися операції з купівлі-продажу специфічних товарів: живих тварин та продуктів їх забою.

The article deals with the actual problems of functioning of the infrastructure of the pig market market, in particular the markets for live cattle and meat stock. Considerable attention is paid to the assessment of the foreign experience of their operation and the possibility of their adaptation in Ukraine.

The method of determining the number of livestock markets is considered, which will take into account the density of pigs per 100 inhabitants of rural areas, the level of marketability and the estimated volume of trade in pigs, depending on the gender-age structure.

The necessity to provide for the organization of meat stock exchanges in Ukraine is proved. To this end, it is necessary to improve the legal and regulatory framework for their functioning, in particular, the relevant articles of the Law of Ukraine "On Commodity Exchanges", which states that it is a kind of commodity exchange, on which sale and sale of specific goods: live animals and the products of their slaughter.

*Ключові слова: свинарство, м'ясна біржа, ринок живої худоби, ринок.
Key words: pig breeding, meat exchange, livestock market, market.*

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Стабільне функціонування ринку продукції свинарства визначальною мірою залежить від ефективної взаємодії технічної та

організаційної систем закупівель, транспортування, інформаційно-консультаційної підтримки, які забезпечують прозорість, оперативність, координованість товароруху про-

дукції, а також складових, які сприяють інноваційним розробкам та їхній дифузії в усіх ланках агропродовольчого ланцюга. До цих об'єктів слід віднести логістично-розподільчі центри, товарні біржі, оптово-роздрібні мережі, структури фінансово-кредитного та страхового забезпечення, інформаційно-консультаційні та маркетингові служби й інші структури, які забезпечують безпосередній зв'язок у системі обмінних товарно-грошових відносин між виробниками, споживачами, а також представниками ринкової інфраструктури — посередниками.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Спроби розкриття механізму функціонування ринків живої худоби були зроблені Комарнічкою О.М., Копитець Н.Г., Саблуком П.Т. та іншими. Зміст їх трактування механізму функціонування ринків живої худоби — це оптові ринки-аукціони. Проте в їхніх дослідженнях не було розкрито національні особливості функціонування ринків із продажу сільськогосподарських тварин і птиці.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо функціонування ринку живої худоби як елемента інфраструктури ринку свинарства

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основним напрямом ефективного функціонування ринку продукції свинарства є створення ефективної ринкової системи розподілу виробленого продукту, перехід до організованих, прозорих каналів збуту, що забезпечує ефективно діюча система елементів ринкової інфраструктури. Нині великотоварні сільськогосподарські підприємства із замкнутим циклом виробництва продукції свинарства реалізують сировину безпосередньо м'ясопереробним підприємствам, які є складовою вертикально інтегрованих структур. Ця обставина спричиняє істотне зниження величини збутових витрат.

Малі й середні сільськогосподарські підприємства реалізують виробничу продукцію в основному через торгово-посередницькі структури та безпосередньо на переробні підприємства. Господарства населення — одні з основних товаровиробників продукції свинарства — є суб'єктами переважно стихійних ринків живої худоби, мають контакти

з торгово-посередницькими структурами, більшість із яких функціонують поза межами правового поля. При цьому необхідно відзначити, що найбільша кількість молодняку свиней для подальшої відгодівлі в особистих селянських господарствах надходить через мережу ринків живої худоби, товарних свиней реалізують торгово-посередницьким структурам із подальшою реалізацією на роздрібних продовольчих ринках та переробним підприємствам [1].

Зазначимо, що у провідних країнах світу ринок живої худоби є основною складовою в інфраструктурному забезпеченні товароруху продукції свинарства від виробника до кінцевого споживача [2]. Вони є об'єктами, на яких відбувається купівля-продаж живої худоби різних його видів, а також пропонують сервісні функції, пов'язані з наданням банківських послуг при купівлі-продажу худоби, ветеринарного нагляду, поліцейського контролю, мийки та паркінгу для автотранспорту, а також забезпечують сервіс громадського харчування та електронної комунікації (телефон/факс, WI-FI).

Важливе значення у системі інфраструктурного забезпечення суб'єктів ринку продукції тваринництва відводиться об'єктам податкового контролю. Так, у США власник ринку живої худоби може за договором із Урядом штату взяти на себе зобов'язання з виконання нагляду за виплатами податків щодо обігу живої худоби перед штатом, або надати за договором із фіскальними органами штату приміщення і створити відповідні умови для виконання цієї місії. В Австралії цю функцію виконує компанія, яка спеціально займається відстеженням переміщень усіх партій худоби по території країни — MLA Meat and Livestock of Australia і є оператором системи NLIS — National Livestock Identification System [2].

Встановлено, що найдосконалішою є система ринкового обігу живої худоби в Австралії, США, Канаді, Великої Британії, а також у країнах Латинської Америки, таких, як Аргентина, Уругвай та ін. На території колишніх союзних республік нині вона на стадії становлення, зокрема в Республіці Казахстан, де ці ринки легалізовані законом "Про ринки живої худоби та птиці" і функціонують на території великих міст.

Існує дві форми реалізації тварин на ринках живої худоби. Перша — через salingring, коли тварину або групу тварин подають на оголожену металевими прутами арену, дном якої

є вагова платформа, що показує на табло живу масу однієї тварини або групи тварин і цінову пропозицію продавця.

Торги проводять аукціонним методом. Інша форма — лотова, здійснюється шляхом розміщення тварин у лоти, які примикають один до одного. Поверх лотів з худобою обладнано маршову алею для аукціонерів, а учасники торгів рухаються, починаючи з першого лота за аукціонерами, відповідаючи на пропозицію з ціною за кожний лот. Лотова форма поширена в Австралії та Аргентині, продаж через saling ring переважає в США й Канаді. Для зручності покупців великі ринки можуть пропонувати обидві форми торгів, тим самим залучаючи більше покупців і максимально задовольняючи вимоги продавців.

Необхідною умовою функціонування ринків живої худоби є розробка та практичне використання ветеринарно-санітарних правил їх функціонування, які повинні включати в себе такі розділи: загальні правила проектування, будівництва й експлуатації ринків живої худоби. Зокрема їх слід розташовувати поза межами населених пунктів на відстані не ближче ніж 1—1,5 км і доріг із твердим покриттям — 1 км; вимоги до наявності ветеринарних та санітарних об'єктів; ветеринарно-санітарний контроль, який, на нашу думку, має покладатися на співробітників Державної ветеринарної служби України; права та обов'язки працівників ринків живої худоби.

Ветеринарно-санітарні правила повинні передбачити порядок реалізації свиней, які можна звести до таких розділів: вимоги до обладнання, інвентаря та тари; вимоги до транспортування, приймання, зберігання та реалізації товарів на ринку; вимоги до реалізації товарів на ярмарках (виставках); вимоги до проведення дезінфекції, дератизації, дезінсекції.

Особливу увагу слід приділяти оптимізації кількості певного суб'єкта інфраструктури ринку продукції свинарства. Вважаємо, що основним чинником, який доцільно використовувати при визначенні кількості оптових ринків живої худоби, повинна бути щільність свиней на 100 жителів сільської місцевості, рівень товарності та розрахункові обсяги торгівлі свинями залежно від статевовікової структури, що становить 12 тис. гол. за рік, або 1,1 тис. т, та загальні обсяги реалізації продукції свинарства господарствами населення.

Необхідно зазначити, що ринок живої худоби може мати свої філіали в районах най-

більшої концентрації свиней як у дрібних сільськогосподарських підприємствах, так і господарствах населення як основного споживача послуг, які надає суб'єкт ринкової інфраструктури.

Важливим об'єктом інфраструктури ринків живої худоби у країні повинна стати м'ясна біржа, яка здійснює торгівлю контрактами на постачання свиней та продуктів їх забою кінцевим споживачам — переробним підприємствам і закладам оптової і роздрібною торгівлі, а також закладам харчування, що фінансуються за рахунок державного та місцевих бюджетів. Зазначимо, що в Австралії функціонує 150 бірж, у США — 350. Функціонування товарним бірж сприяє прозорості та прогнозованості ринку, а також дає змогу державі контролювати ефективність використання бюджетних коштів, спрямованих на субсидування купівлі та продажу сільськогосподарських тварин.

Заслуговує на увагу вітчизняної практики досвід США щодо нормативно-правового регулювання біржової торгівлі живими тваринами, основним завданням якої є забезпечення стійкості сільськогосподарського виробництва шляхом функціонування аукціонних — біржових ринків тваринництва. Біржова торгівля створює переваги на основі відкритого, вільного, конкурентоспроможного продажу та закупівлі сільськогосподарських тварин. Зазначимо, що вона здійснюється на основі визначених правил, що регламентують порядок реєстрації учасників торгів, а також підготовку тварин до продажу. Представлені тварини повинні відповідати порядку, який розроблено 4-H (організація налічує понад 6,5 млн членів у віці від 5 до 21 років, котрі представляють фермерські родини й залучені до сільськогосподарського виробництва), та FFA (громадська організація "Майбутні фермери Америки), а також установленим правилам аукціону. Усі вони повинні мати довідку про стан здоров'я із зазначенням усіх щеплень і дати вакцинації. Учасники повинні особисто продавати тварин на біржі. Особливі ситуації можуть бути розглянуті за письмовою заявою не пізніше, ніж за один місяць до початку біржових торгів [4].

Порядком реєстрації передбачено, що тварин зважують у визначений період часу після прибуття до приміщень біржі. Пом'якшувальні правила поширюються на власників тварин, які були вимушені прибути на торги до визначеного часу. Вони повинні мати письмовий

дозвіл від генерального суперінтендента організації "Майбутні фермери США" або агента 4-N для тварин фермерів, які представлені цими структурами, із визнанням причини їх раннього прибуття. Ці тварини повинні бути розміщені в стійлах та зважені до відкриття торгів. У разі надзвичайної ситуації, пов'язаної із пізнішим прибуттям тварин, також передбачено порядок отримання спеціального дозволу [5].

Розглянемо порядок зважування тварин, що будуть продані на біржі. Офіційною масою продажу вважають масу тварин після прибуття, знижену менш як на 2%. Дозволено лише одне зважування. Учасники — продавці можуть привести двох тварин для зважування. Перша тварина після зважування і визначення її якісного рівня може бути допущена до так званих "класів ринку". Необхідно зазначити, що умови зважування подібні для фермерів, що представляють організації 4-N та FFA, це є важливим, оскільки процедуру зважування тварин фермери проходять у цих організаціях. До початку аукціону ваги перевіряють і сертифікують представники державної структури, визначають мінімальний/максимальний терміни зважування [6].

Важливим питанням аукціонної торгівлі є гарантування продажу безпечних та здорових тварин. Біржовий комітет залишає за собою право вимагати перевірки здоров'я тварини шляхом проведення діагностичних тестів, процедур лікування та заходів контролю, в яких постає потреба в надзвичайних ситуаціях і здійснюється це за рахунок учасників.

При цьому порядком проведення аукціонної торгівлі передбачено розгляд апеляційного провадження. Будь-яка особа, яка бажає подати скаргу або претензію до комітету, може зробити це в письмовому вигляді. Комітет повинен налічувати чотири особи: відповідальний за торги від організації 4-N або член FFA, два члени біржової комісії та один член виконавчої ради аукціону. Зазначимо, що рішення комітету є остаточним, однак для розгляду претензії або письмової скарги заявник повинен сплатити безповоротний внесок у 50 дол. США.

Отже, вищезазначене доводить необхідність організації в Україні діяльності м'ясних бірж. Із цією метою варто удосконалити нормативно-правову основу їх функціонування, а саме необхідно доповнити відповідними статтями Закон України "Про товарні біржі", у якому зазначити, що така біржа є різновидом то-

варної біржі, на якій будуть здійснюватися операції з купівлі-продажу специфічних товарів: живих тварин і продуктів їх забою.

М'ясна біржа — це корпоративна, некомерційна асоціація, обмежена певною кількістю приватних осіб і корпорацій, що забезпечує матеріальні умови для купівлі-продажу товару на ринку шляхом публічних торгів відповідно до правил і процедур, що забезпечує справедливість, а також рівність для клієнтів і членів біржі. Сучасна м'ясна біржа може використовувати можливість біржових торгів [7].

Така біржа не є інструментом отримання прибутку, навпаки, вона існує для легалізації товарно-фінансових потоків. Якщо закупівлі перенести на біржові майданчики, то це призведе до автоматичного формування рівня біржових котирувань, по суті, ринкових цін. Їх застосування для перерахунку бази оподаткування згідно з Податковим кодексом України дасть можливість зупинити розширення тіньового ринку.

Як передбачає механізм функціонування товарних бірж, усі учасники торгів повинні придбати ліцензію, вартість якої орієнтовно має становити близько 5 тис. грн/на рік, що дорівнює вартості місця брокера на товарній біржі "Перша незалежна біржа". Кожна біржа повинна мати поточний банківський рахунок і використовувати кошти за призначенням. Оплата послуг аукціону здійснюється у такому порядку: за всіма представленими об'єктами торгівлі стягують 4 % відрахуванням із продажної ціни кожної тварини як комісії, яка відшкодовує витрати на організацію торгів, а також ремонт і технічне обслуговування об'єктів.

Кожний оператор аукціону ринку повинен надати таку інформацію для кожної партії тварин: найменування та адреса відправника вантажу; опис тварин — вид, вік, стать, і будь-які знаки, торгові марки або інші відмінні риси чи розпізнавальні знаки; спосіб транспортування тварин; найменування та адреса покупця; ціна, за якою тварин продано, а також комісія або інші збори, що стягуються на біржі. Ця інформація повинна зберігатися у ринкового оператора аукціону худоби, бути відкритою для перевірки уповноваженим персоналом відділу в будь-який час і зберігатися протягом не менше 2 років.

В укладених угодах потрібно зазначити кількість свиней, середню масу однієї голови, ціну, встановлену на основі проведених біржових торгів, і якість, а також дату постачання. Також може зазначатися і проміжний суб'єкт —

забійний пункт, який має відповідний сертифікат [8].

Основна функція, яку покладають на ринки живої худоби та м'ясну біржу, — контроль за дотриманням основних вимог біобезпеки, використовуючи інформацію, сформовану в процесі ідентифікації сільськогосподарських тварин і товароруку від виробника до кінцевого споживача.

ВИСНОВКИ

Узагальнення зарубіжної практики щодо функціонування ринкової інфраструктури ринків продукції свинарства дало змогу встановити, що його функціонування забезпечується такими об'єктами: аукціони та біржі живої худоби й м'ясної продукції; логістично-розподільчі центри; інформаційно-консультаційні та маркетингові послуги; організації щодо транспортування живої худоби, спеціалізовані пункти забою та інші.

Доведено необхідність передбачити необхідність організації в Україні діяльності м'ясних бірж. Із цією метою необхідно удосконалити нормативно-правову основу їх функціонування, зокрема необхідно доповнити відповідними статтями Закон України "Про товарні біржі", у якому зазначено, що вона є різновидом товарної біржі, на якій будуть здійснюватися операції з купівлі-продажу специфічних товарів: живих тварин та продуктів їх забою.

Література:

1. Гадисов М.Г. О скотных рынках, как инструменте рыночного обращения живого скота / М.Г. Гадисов // Вопросы структуризации экономики. — 2012. — № 2. — С. 35—40.

2. Варченко О. Ринок живої худоби: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії [Електронний ресурс] / Варченко О., Свиноус І., Шуст О. // Пропозиція нова. — 2013. — № 4. — С. 52—56. — Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=146&itemid=4167>

3. Бігуняк А.В. Досвід країн у створенні та функціонуванні ефективних каналів збуту худоби та тваринницької продукції / А.В. Бігуняк // Економіка АПК. — 2010. — № 12. — С. 147—152.

4. Market livestock auction rules large animal and small animal auction [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://extension.wsu.edu/sanjuan/wpcontent/uploads/sites/9/2014/04/NEW-Market-Animal-Auction-Requirements.pdf>

5. Auctions-Buying and Selling [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.servicealberta.gov.ab.ca/pdf/tipsheets/Auctions-buying_and_selling.pdf

6. LIVESTOCK AUCTION MARKET ACT [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nda.nebraska.gov/regulations/animal/actn.pdf>

7. Трещов М.М. Розвиток інфраструктури аграрного ринку в регуляторному середовищі держави як один з основних шляхів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств // Економічний простір. — 2009. — № 24. — С. 73—82.

8. Шмига О.О. Формування ефективної інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. — 2005. — № 18. — С. 185—188.

References:

1. Gadisov, M.G. (2012), "On livestock markets, as an instrument of market circulation of livestock", *Voprosy strukturizacii jekonomiki*, vol. 2, pp. 35—40.

2. Varchenko, O. (2013), "Livestock market: foreign experience and domestic realities", *Propozytsiia nova*, vol. 4, pp. 52—56.

3. Bihuniak, A.V. (2010), "Country experience in the establishment and functioning of efficient livestock and livestock marketing channels", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 147—152.

4. College of Agricultural, Human, and Natural Resource Sciences (2014), "Market livestock auction rules large animal and small animal auction", available at: <http://extension.wsu.edu/sanjuan/wpcontent/uploads/sites/9/2014/04/NEW-Market-Animal-Auction-Requirements.pdf> (Accessed 05 Oct 2017).

5. Alberta Government (2016), "Auctions-Buying and Selling", available at: http://www.servicealberta.gov.ab.ca/pdf/tipsheets/Auctions-buying_and_selling.pdf (Accessed 05 Oct 2017).

6. Nebraska Department of Agriculture (2014), "Livestock auction market act", available at: <http://www.nda.nebraska.gov/regulations/animal/actn.pdf> (Accessed 05 Oct 2017).

7. Treschov, M.M. (2009), "Development of the infrastructure of the agrarian market in the regulatory environment of the state as one of the main ways to increase the competitiveness of agrarian enterprises", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 24, pp. 73—82.

8. Shmyha, O.O. (2005), "Formation of an effective agricultural market infrastructure", *Naukovi zapysky Ternopil's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. Seriiia: Ekonomika*, vol. 18, pp. 185—188.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2017 р.